

Het korte, bewogen leven van Willem Gabriel Vervloet (1807-1847),
Haags uitgever

Het korte, bewogen leven van
Willem Gabriel Vervloet (1807-1847),
Haags uitgever

Een drieluik

WILLEM VAN DEN BERG

Hilversum
Verloren
2016

Dit boek is tot stand gekomen mede dankzij een financiële bijdrage van de J.E. Jurriaanse Stichting.

Afbeeldingen op het omslag: voor de Rolzaal in de eerste helft van de achttiende eeuw, gravure door François van Bleijswijck; achter overlijdensakte van Vervloet (p. 152).

ISBN 978-90-8704-605-7

© 2016 W. van den Berg & Uitgeverij Verloren
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

Omslagontwerp: Frederike Bouten, Utrecht
Typografie: Margreet van de Burgt, Hilversu

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

Proloog	7
I Boekhandelaar en uitgever	9
Vervloets start als boekverkoper	11
Vervloet, importeur en producent van de contrefaçons	19
Kritiek op Vervloets handelwijze	27
Canongette, een concurrent	31
Reeksen van buitenlandse literatuur, het <i>Album van romans en verhalen</i>	37
Het tijdschrift <i>Iris</i>	42
Een opvallend duo	45
Contractbreuk?	50
Vervloets eerste proces	59
Fievez en Vervloet voeren zelf het woord	66
De rechtbank komt tot een uitspraak	70
Laatste schermutselingen	77
II Valsheid in geschrifte, het proces van 1841	82
Reconstructie van Vervloets handelen	82
De voorlezing van de akte van beschuldiging	84
Pionnen in Vervloets schaakspel	95
Het verhoor van de getuigen	95
Het verhoor van de verdachten	97
Het requisitoir van de aanklager	102
De pleitrede van De Pinto	107
De pleitrede van Gevers van Deynoot	117
De pleitrede van Wintgens	118
Uitspraak van het gerechtshof	123
Verzoeken om gratie	124

III In het tuchthuis in Leeuwarden	132
Gegevens over de Blokhuispoort	135
Gegevens over Vervloet in het gevangenisregister	147
Een eenzame dood	151
Epiloog	155
Geraadpleegde literatuur	160
Verantwoording van de illustraties	165

Proloog

Op 17 oktober 1827 plaatste een twintigjarige jongeman in het *Dagblad van 's Gravenhage* een tweetal advertenties, waarin hij zich voorstelt als boekverkoper en leesbibliotheekhouder. Die berichten vormden het begin van een eindeloze stroom van advertenties, aankondigingen en circulaires, waarmee Willem Gabriel Vervloet (1807-1847) de lezers van vooraanstaande Nederlandse dagbladen jaar in jaar uit zou gaan bestoken met enthousiasmerende berichten over zijn uitgaven. Dertien jaar later, halverwege 1841, viel dat reclameoffensief plotseling stil. De dan drieëndertigjarige zakenman is van het toneel verdwenen zonder een spoor achter te laten. En ook nu nog heeft hij in de annalen van de boekhistorie nauwelijks aandacht gekregen.¹ Ten onrechte, want in het tijdsbestek van niet veel meer dan tien jaar heeft hij in de Nederlandse boekgeschiedenis een markante rol gespeeld, vooral als intermediair tussen Nederland en de omliggende landen. Zo kon men zich in zijn boekhandel abonneren op een indrukwekkende reeks van niet alleen Nederlandse kranten en tijdschriften, maar ook op een scala van periodieken uit Frankrijk, Engeland en Duitsland. Belangrijker is dat hij in de jaren dertig van de negentiende eeuw de belangrijkste importeur werd van de in België gedrukte zogenaamde contrefaçons (goedkope nadrukken), waarmee hij in Nederland vooropliep in het bekendmaken en beschikbaar stellen van de Franse romantische literatuur. En ten slotte was hij de oprichter en drijvende kracht van een reeks tijdschriften die in vertaling de eigentijdse Franse, Duitse en Engelse populaire literatuur in Nederland introduceerden. Daarnaast was hij al zijn confraters ver vooruit met zijn overvloedige en uitgekende reclamecampagnes, maar ook met het in het openbaar uitvechten van persoonlijke vetes en conflicten. Dat alles verdient op zichzelf aandacht, maar ook het vervolg, zijn neergang als boekenman, is spectaculair te noemen: in een geruchtmakend proces rond het eigendomsrecht van een tijdschrift is hij de grote verliezer, raakt financieel aan de grond en probeert even geraffineerd als gewetenloos door valsheid in geschrifte aan de ondergang te ontsnappen. Tevergeefs.

Bij drie stadia in het leven van deze antiheld wil ik stilstaan. Eerst geef ik aan hoe hij binnen het milieu van de boekenwereld al snel een eigen plaats verwierf en

1 Men volstaat veelal met het vermelden van enkele door Vervloet uitgegeven titels.

ook weer verloor. Daarna volg ik hem in die aparte wereld van de negentiende-eeuwse rechtszaal en sta uitgebreid stil bij het monsterproces waarin hij als verdachte werd aangeklaagd, verdedigd en veroordeeld. De doortrapte spitsvondigheid van Vervloet om zijn doel te bereiken en de gedetailleerde verslaggeving van dat uitzonderlijke proces in een nieuw juridisch tijdschrift geven een uniek beeld van misdaad en straf anno 1841 en wettigen mijns inziens de uitvoerige aandacht. Tot slot volg ik de sporen van zijn verblijf in de gevangenis. De overgeleverde personalia uit die periode zijn echter zo bescheiden dat het gissen blijft hoe hij daar zijn leven sleet op weg naar het einde. De man die ooit het hoogste woord voerde, valt in het tuchthuis geheel stil. Met behulp van negentiende-eeuwse bronnen over het gevangenisleven probeer ik niettemin zijn leefomgeving nader te komen.

In het volgende drieluik tracht ik de drie gedaanten van Vervloets veelbewogen leven, alle hiaten en onzekerheden ten spijt, uit de vergetelheid te tillen. Door hem en zijn tijdgenoten uitgebreid aan het woord te laten hoop ik wat uit het collectieve geheugen is weggezakt weer stem te geven.

I

Boekhandelaar en uitgever

Op 27 april 1807 was het weer in Nederland vrij zacht. De temperatuur schommelde rond de 15 graden Celsius. Er viel wat regen en de wind kwam uit het oostnoordoosten op de dag dat Willem Gabriel Vervloet ter wereld kwam in Den Haag als eerste zoon van Gabriel Vervloet (1770-1849), oppasser, en Jansje of Jannigje van Ewijk (1779-1839), huisvrouw. Hij werd belijdend lid van de Nederlands Hervormde Kerk¹ en moet een redelijke schoolopleiding genoten hebben, hoewel daar geen verdere gegevens over bekend zijn.² Waarschijnlijk ging hij al vroeg bij de Haagse schutterij, want in 1839 had hij daar de rang van sergeant-majoor bereikt. In 1828 kreeg hij een baan bij de *Algemeene Rekenkamer* in Den Haag. Een jaar eerder liet hij het Haagse publiek via een tweetal advertenties weten dat hij zich als boekhandelaar en leesbibliotheekhouder gevestigd had. Hij was op dat moment twintig jaar oud. Op 19 september 1833 trouwde hij met Femmina Catharina Lampe en werd vader van vijf kinderen.³

Vervloet groeide op in een politiek woelige tijd. Een jaar voor zijn geboorte begon er een staatkundige omwenteling in de Nederlandse geschiedenis: de twee eeuwen oude Republiek werd omgesmolten tot een koninkrijk onder Frans gezag. Toen hij drie jaar oud was, werd Nederland ingelijfd bij Frankrijk, op zijn zesde werd Nederland bevrijd van de Fransen, besteed Willem I de troon en werden de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden aan elkaar verbonden. Een jaar nadat de twintigjarige Vervloet zich als boekenman vestigde, vond alweer de afscheiding plaats. De negentiende-eeuwse metamorfose van Nederland begon al vroeg.⁴

Op het moment dat Vervloet zich aan het boekenvak waagde, ging die wereld zich langzaam herstellen van de malaise als gevolg van de Franse overheersing. De uitgeverij was toen een weinig dynamische bedrijfstak. Er bestond

1 Zie voor een overzicht van de hervormde kerkgenootschappen Van Gheel Gildemeester, 'De protestantse gemeenten in 's-Gravenhage', p. 66-102.

2 Waarschijnlijk heeft Vervloet, gezien zijn latere gerichtheid op de Franse cultuur, een van de goedkoopste Franse scholen bezocht, waar men behalve de lagere schoolvakken een beetje Frans leerde. Zie Boekholt en De Booy, *Geschiedenis van de school in Nederland*, p. 129.

3 Vol trots liet hij in de kranten weten dat zijn 'geliefde echtgenoot verlost' op 23 april 1834 van een dochter, op 8 februari 1836 van alweer een dochter, op 23 april 1837 van een zoon, op 4 juni 1838 van een tweede en op 6 februari 1840 van een derde zoon.

4 Van Sas, *De metamorfose van Nederland*.

geen duidelijk onderscheid tussen boekhandelaar en uitgever; men was het vaak beide. Daarnaast gaven veel boekhandelaren de gelegenheid om in hun winkel tijdschriften te lezen en hielden er vaak een winkelbibliotheek op na.⁵ In 1843 schreef de Vereeniging tot bevordering van de belangen des boekhandels een prijsvraag uit: was de boekhandel al dan niet in verval geraakt en zo ja, wat zou daaraan gedaan moeten worden? De Haagse uitgever Fuhri won de prijs. Hij bracht het verval van de boekhandel onder meer in verband met de neiging van beginnende boekhandelaren om te veel tegelijk te willen doen:

Zij halen alles overhoop, zijn debitant, leesbibliotheekhouder, uitgever, drukker, boekbinder, aanlegger van boekverkopingen en wat al meer. Al die vakken, willen ze geld opleveren, eischen kennis, een zich met de borst op toeleggen en zijn zoo bezwaarlijk te vereenigen. Wil men te veel dan verbrokkelt men zich zelf en is de oorzaak van eigen ondergang.⁶

De concurrentie tussen de vele confraters was groot. Amsterdam telde in 1828 maar liefst 78 boekhandelaren. Leiden was toen de tweede boekenstad, Den Haag kwam op de derde plaats met gerenommeerde boekverkopers/uitgevers als de gebroeders Van Kleef, Fuhri, Belinfante, Van Hoogstraten en later Van Stockum. Ook het *Alfabet* van Dongelmans maakt duidelijk hoe actief in de eerste helft van de negentiende eeuw in de residentie het boekenvak bedreven werd.⁷

Illustratief voor de pogingen om de boekenwereld beter te organiseren was de oprichting in 1815 van de Vereeniging ter bevordering van de belangen des boekhandels. Vanaf 1834 gaf deze vereniging ook een eigen nieuwsblad uit, met advertenties van uitgevers en aankondigingen van nieuwe uitgaven. Toen het bestuur van de Vereeniging haar provinciale correspondenten verzocht om pogingen te doen om plaatselijke 'genootschappen den boekhandel betreffende' op te richten, nam de in de Wagenstraat gevestigde boekhandelaar Belinfante het initiatief om een twaalftal collega's bij elkaar te roepen. Op 25 september 1854 vond de eerste officiële vergadering plaats. Er werd een reglement aangenomen, waarvan het eerste artikel luidde: 'Het doel van de Vereeniging is bevordering van onderlinge vriendschap tusschen confraters, en behartiging van de belangen des boekhandels in het algemeen en die van de leden dezer Vereeniging in het bijzonder'.

Het gezag van de Vereeniging was in de begintijd beperkt. Zij was niet bij machte de vestiging van nieuwe bedrijven in te dammen toen er vanaf 1830 een nieuwe type boekverkoper (vaak ook van buitenlandse afkomst) de Nederlandse markt bedreigde.⁸ Met behulp van agressieve reclamecampagnes brachten

⁵ Mathijsen, *Het literaire leven in de negentiende eeuw*, p. 56.

⁶ Loosjes, *Geschiedenis van de Vereeniging*, p. 37.

⁷ Dongelmans, *Van Alkmaar tot Zwijndrecht*.

⁸ Van Lente, 'Drukpersen, papiermachines en lezerspubliek', p. 251.

deze nieuwlichters goedkope herdrukken op de markt van onder andere buitenlandse romans. Volgens Van Lente gingen toen enkele Nederlandse boekhandelaren de bakens verzetten, zoals de gebroeders Diederichs te Amsterdam en Fuhri uit Den Haag. Van Lente noemt Vervloet niet, maar als er één model heeft gestaan voor de agressieve advertentietechnieken en de goedkope herdrukken, dan is hij het wel.

Vervloets start als boekverkoper

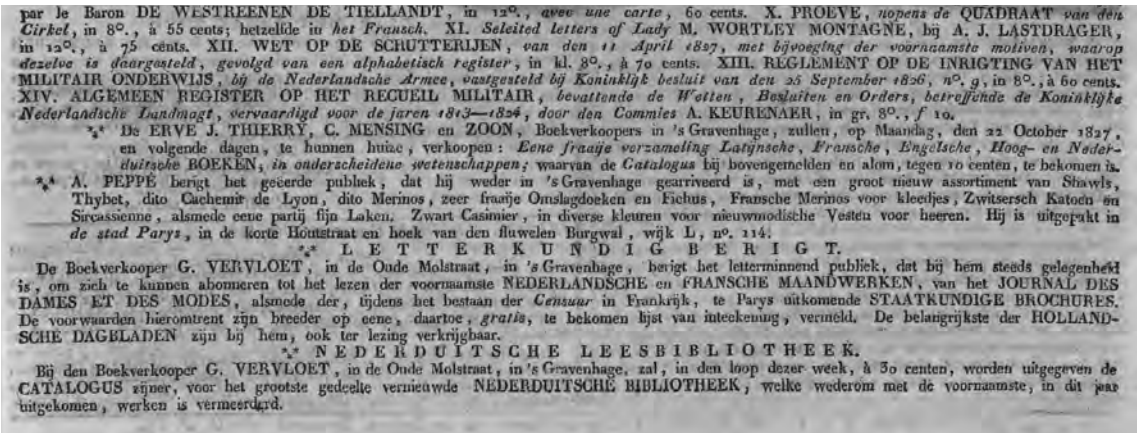
Toen Vervloet eind jaren twintig zijn winkel opende, was Europa in de ban van een nieuwe kijk op wereld, leven en kunst, gewoonlijk aangeduid als de Romantiek. Men deed aan grensoverschrijdingen op allerlei gebied: geografisch (het verre Noorden, de mediterrane wereld, de Balkan, Polynesië), chronologisch (de middeleeuwen), de nachtzijde van het bestaan (het morbide, de psychische ontreddering), de mentale faculteiten (gevoel en verbeelding). Nederland liep in die ontwikkeling niet voorop. In de treffende karakteristiek van Gerard Brom heeft hier de Romantiek slechts geklapwiekt, maar is ze niet opgevlogen.⁹ Die romantische bevlogenheid zou volgens tijdgenoten weinig stroken met de Nederlandse volksaard. In 1829 hield Nicolaas Godfried van Kampen zijn inaugurele rede bij zijn benoeming tot hoogleraar in de Nederlandse letterkunde in Amsterdam: ‘Onze poëzie is reëel en praktisch’, hield hij zijn gehoor voor en hij rekende godsdienstigheid, huiselijkheid, vaderlandsliefde en bedaard en kalm onderzoek tot de vaste karaktertrekken van de vaderlandse literatuur. Haar enige zwakte was een sterke navolging van hetgeen uit het buitenland kwam.¹⁰ In de jaren die volgden was het vooral Vervloet die de door Van Kampen zo verfoeide zwakheid aanwakkerde met het importeren van vooral de Franse romantische literatuur, die door de conservatieve recensenten werd neergesabeld en zelfs door een minder behoudend criticus als Jacob Geel de deur werd gewezen.¹¹

Vervloet startte, zoals vrijwel alle beginners, weinig spectaculair: als boekverkoper, met een uitleenbibliotheek en aanbieder van een reeks tijdschriften:

9 Brom, *Romantiek en catholicisme in Nederland*, deel 2, p. 376.

10 Zie Van den Berg, “Onze poëzie is reëel en praktisch”, p. 149-161.

11 Zie bijvoorbeeld diens *Gesprek op den Drachenfels* (1835), waarin de Duitse romantische literatuur om haar zweverigheid en de Franse om haar platvloerse realiteitsuitbeelding belachelijk wordt gemaakt. Streng toont in ‘Gedwongen tot specialismen’, p. 32-68 overtuigend aan hoe terughoudend Nederlandse uitgevers stonden tegenover het vertalen van Franse romans. Niettemin werden er in Nederland in de eerste helft van de negentiende eeuw, mede door de activiteiten van Vervloet, veel nadrukken van Franse romans op de markt gebracht en gelezen.

Afb. 1. De eerste, tweeledige advertentie van Vervloet in het *Dagblad van 's Gravenhage*, 17 oktober 1827

De boekverkooper G. VERVLOET, in de Oude Molstraat,¹² in 's Gravenhage, berigt het letterlievend publiek, dat bij hem steeds gelegenheid is, om zich te kunnen abonneren tot het lezen der voornaamste NEDERLANDSCHE en FRANSCH E MAANDWERKEN, van het JOURNAL DES DAMES ET DES MODES, alsmede der, tijdens het bestaan der *Censuur* in Frankrijk, te Parys uitkomende STAATKUNIGE BROCHURES. De voorwaarden hieromtrent zijn breeder op eene, daartoe, *gratis*, te bekomen lijst van in teekening, vermeld. De belangrijkste der HOLLANDSCHE DAGBLADEN zijn bij hem, ook ter lezing verkrijgbaar.¹³

Anderzijds liet hij de lezer weten dat hij doorging met zijn leesbibliotheek, die hij, gezien de tekst van de tweede advertentie, al een tijdje runde:¹⁴

NEDERDUITSCH E L E E S B I B L I O T H E E K

Bij den Boekverkooper G. Vervloet, in de Oude Molstraat in 's Gravenhage, zal, in den loop dezer week, à 30 centen, worden uitgegeven de CATALOGUS zijner, voor het grootste gedeelte vernieuwde NEDERDUITSCH E BIBLIOTHEEK welke wederom met de voornaamste, in dit jaar uitgekomen werken, is vermeerderd.

¹² De Oude Molstraat, een nauw straatje met vele winkeltjes, gelegen achter het Noordeinde, is nog altijd schilderachtig. Cafés en eethuisjes zijn er in overvloed, maar helaas geen boekwinkeltje meer. Volgens Molhuysen e.a., *Graven in het verleden* vertegenwoordigden de bewoners op nr. 22, 24 en 40 een grote verscheidenheid aan beroepen: letterzetter, schoolmeester, makelaar, boekverkoper(!), muziekmeester, lakei, koetsier en kamerdienaar.

¹³ *Dagblad van 's Gravenhage*, 17 oktober 1827.

¹⁴ Het is mogelijk dat hij die leesbibliotheek al in 1825, op achttienjarige leeftijd, was begonnen. In een circulaire van 1 november 1836 beweert Vervloet dat hij al elf jaar in het boekenvak zit.

Afb. 2. De Oude
Molstraat anno 2016.

Hoewel in de bibliotheek van de Vereeniging ter bevordering van de belangen des boekhandels enige bedrijfsdocumentatie van Vervloet aanwezig is, ontbreken daarin helaas de 'lijst van intekening' en de catalogus van zijn 'Nederduitsche bibliotheek'.¹⁵ Handelsinstinct kan Vervloet niet ontzegd worden. In hetzelfde *Dagblad van 's Gravenhage* van 5 december 1827 adverteerde hij, inspelend op de actualiteit, met 'onderscheidene soorten van prentenboekjes en kinderspelen'. Ruim een jaar later liet Vervloet weer van zich horen. In het *Dagblad van 's Gravenhage* van 19 januari 1829 werd de volgende advertentie opgenomen:

Bij den Boekverkooper G. VERVLOET, in 's Gravenhage, is van de pers gekomen, en zal spoedig in de voornaamste steden verkrijgbaar zijn: VRIJMOEDIGE BEDENKINGEN *over het, door ZIJNE MAJESTEIT DEN KONING, den 22 December 1828, aan de TWEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL, voorgedragen ONTWERP VAN WET, ter voorziening in de misbruiken, door middel van de DRUKPERS, enz., door J.J.E. SCHRÖTER.* Prijs 50 cents.

¹⁵ Bijzondere Collecties, Universiteit van Amsterdam, plaatsnummer KVB PPA 650:17 en 18.

Afb. 3. Titelblad van de eerste, bij Vervloet verschenen uitgave van de *Nederlandsche Gedachten* van G. Groen van Prinsterer.

Deze reactie op het 'Ontwerp van wet' werd heel positief besproken in het tijdschrift *De weegschaal* (1829, p. 4).¹⁶ Het is niet onwaarschijnlijk dat deze politiek getinte uitgave van Vervloet Groen van Prinsterer, een goede bekende van Schröter (1799-na 1845), op het idee bracht deze energieke jongeman te benaderen voor de uitgave van zijn *Nederlandsche Gedachten*.¹⁷ A. van Rappard schreef op 1 oktober 1829 aan Groen van Prinsterer:

De Heer Schröter heeft voor Vervloet een klein circulairetje gemaakt, ten einde de verspreiding op eene regelmatige wijze te bevorderen. Ik geloof dat dit goed is.¹⁸

Van Rappard doelde hier op de annonce van 2 oktober 1829 in het *Dagblad van 's Gravenhage*:

¹⁶ Zie voor dit tijdschrift Van den Bergh en Jansen, 'De Weegschaal', p. 345-362.

¹⁷ De *Nederlandsche Gedachten* was in 1830 een belangrijk opinieblad en werd vrijwel geheel volgeschreven door Groen van Prinsterer. 'De ontwikkeling van diens denkbeelden, omstreeks 1830 in een kritische fase, kan in de *Nederlandsche Gedachten* stap voor stap worden gevolgd', aldus Van Sas in *De metamorfose van Nederland*, p. 448.

¹⁸ Gerretson en Goslinga, *Groen van Prinsterer*, deel 2, p. 203.